

molt important, pel fet que pot obrir al Berguedà nous camins per poder saber –sobretot en aquest jaciment– si en el període prehistòric esmentat estem en un moment cultural complet del grup Montboló, o, simplement, davant d'una aportació esporàdica de la seva cultura material.

Notes

- (1) Carreras i Balaguer, Josep (1990), "La Canal dels Avellaners" pàgines 29-76 de *El Berguedà: De la prehistòria a l'antiquitat*. Àmbit de Recerques del Berguedà.
- (2) Laplace, Georges (1972), "La typologie analytique et structurale: Base rationnelle d'étude des industries lithiques et osseuses". Banques de données archéologiques. Col·loques nationaux du Centre National de la Recherche Scientifique, 932: 91-143
- (3) Terradas Batlle, Xavier (1995), "Las estrategias de gestión de los recursos líticos del Prepirineo catalán en el IX milenio BP: el asentamiento prehistórico de la Font del Ros (Berga, Barcelona)". *Treballs d'arqueologia*, 3. Departament d'Història de las Societats Pre-capitalistes i d'Antropologia Social de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- (4) SEMENOV, S.A. (1981), *Tecnología prehistórica: Estudio de las herramientas y objetos antiguos a través de las huellas de uso*. Pàgines 213-224. Akal universitaria.
- (5) Tarrús, Jesús; Bofarull, Benjamí; Carreras, Enric; Gay, Pere i Piñero, Miquel (1998), "Reflexions sobre els gravats rupestres prehistòrics de Catalunya: El cas de l'Alt Empordà", *Cypsela* número 12, pàgines 119-134
- (6) R. Vilardell i J. Castells (1976), *Pyrenae* número 12 pàgina 181
- (7) Charles-Taguy Le Roux (1995), *Gavrinis*, Éditions Gisserot
- (8) J. O. Granados García (1980), "Nota sobre el Neolític en la Cueva de l'Or". El Neolític a Catalunya. Taula Rodona de Montserrat. Pàgina 154 figura 5 número 8
Àngel Bosch i Josep Tarrús (1991), "Les ceràmiques d'estil Montboló dins l'evolució del Neolític a Catalunya". Estat de la investigació sobre el Neolític a Catalunya pàgina 141. 9è. Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà
- (9) Josep Mestres (1980), "Neolític Antic Evolucionat. Poscardial al Penedès". El Neolític a Catalunya. Taula Rodona de Montserrat. Pàgina 107
- (10) Araceli Martín Colliga (1991), "Els grups Montboló a través dels seus vestigis". Estat de la investigació sobre el Neolític a Catalunya pàgina 135. 9è. Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà
Henry Baills (1991), "Peu-ton envisager une periodisation du groupe de Montboló". Estat de la investigació sobre el Neolític a Catalunya pàgina 147. 9è. Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà
- (11) Joan Serra i Vilaró (1923), "Els vas campaniforme a Catalunya i les coves sepulcrales eneolítiques" pàgina 34 figura 41. Llera (Lladurs)
Luis Pericot (1925), "La civilización megalítica catalana" pàgina 143 figura 32 número 1, Grotte de Castellet (Provença)

(*) Agraïm l'ajut de l'amic Günter Benedde en la prospecció d'aquest jaciment.

Josep Carreras i Balaguer, Xavier Carreras i Vilà, Josep Farguell i Magnet
Membres numeraris de la Societat d'Arqueologia del Berguedà

DOSSIER

JAIRO MARTÍN

El jaciment arqueològic del Serrat dels Tres Hereus (Casserres-Avià)

EL JACIMENT ARQUEOLÒGIC del Serrat dels Tres Hereus se situa en el límit entre els municipis de Casserres i Avià i ocupa, bàsicament (1), la part alta del turó que li dona nom. Es tracta d'un promontori d'uns 680 m d'alçada, amb una posició preeminent dins el context geogràfic del baix Berguedà.

Les intervencions arqueològiques que de forma continuada es porten a terme des de l'any 1995 han permès posar al descobert una part important d'un petit poblat iberoromà. L'estudi de les restes arquitectòniques i materials localitzades al llarg de les diferents campanyes d'excavació ens aporta una valuosa informació sobre les formes de vida dels seus antics pobladors, alhora que contribueix a aprofundir en el

coneixement del procés de romanització de les comarques interiors de Catalunya.

En aquest article es presenten alguns dels resultats de les investigacions que s'han dut a terme al jaciment durant els darrers vuit anys. En molts casos es tracta de resultats preliminars, ja que molts dels materials encara són en fase de restauració o estudi. En qualsevol cas, es pretén donar al lector una idea de la complexitat del treball arqueològic i dels bons resultats que aquest pot donar a l'hora de conèixer, valorar i preservar els vestigis del nostre passat.

Un poblat iberoromà al Berguedà

La major part de les restes arquitectòniques localitzades al Serrat dels Tres Hereus corresponen a

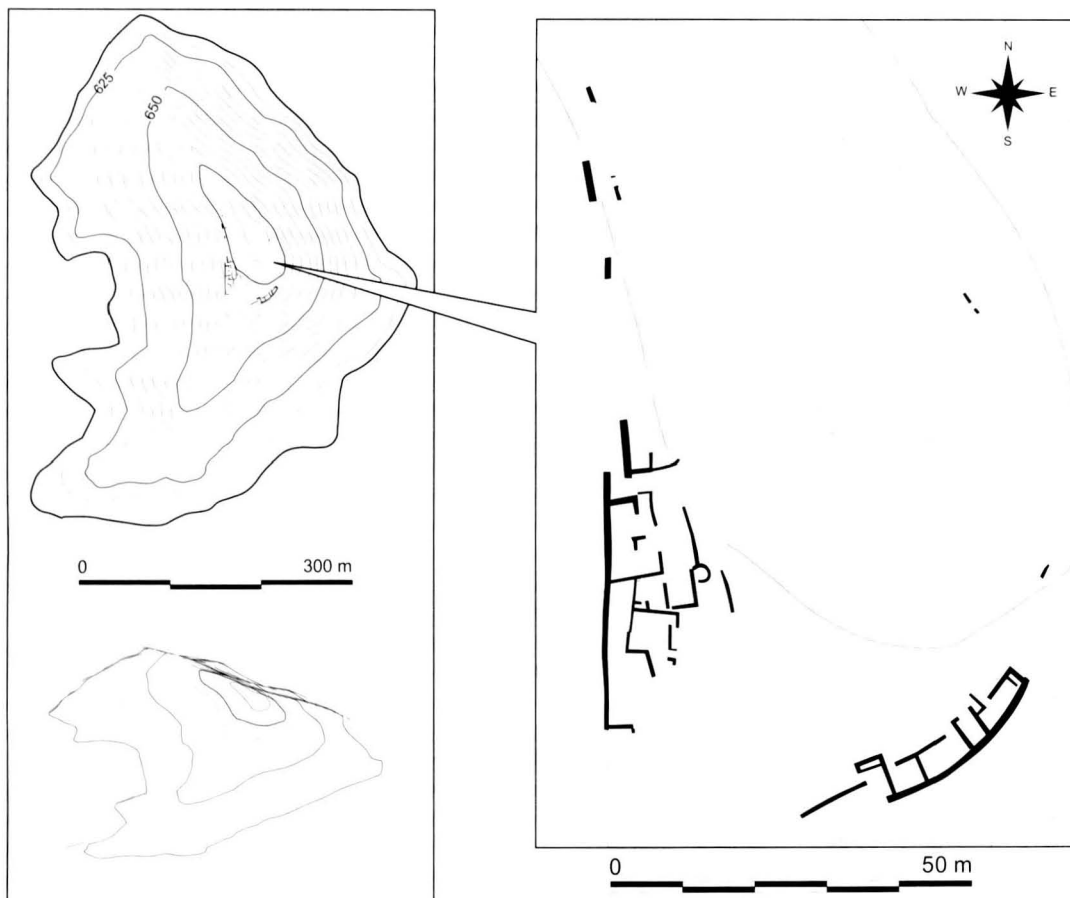
un petit poblat aturonat d'època iberoromana (segle I aC). La seva estructura és senzilla i perfectament adaptada a la topografia del terreny.

El poblat està envoltat per mur perimetral, d'aproximadament un metre d'amplada, que fou construït seguint el límit de l'erola del turó. Diferents habitacions es disposen a redós d'aquest mur, formant cases de les quals, per ara, en desconexim l'extensió. Les construccions (aparentment, totes de caràcter domèstic) haurien ocupat tota la part alta del turó, adaptant-se a l'espai i els desnivells que marca l'esglaonament de les tres terrasses naturals que la formen. El conjunt d'estructures habitacionals estaria articulat per una xarxa de carrers, dels quals, de moment, només

n'hem pogut documentar dos, a la part oest del poblat (2). Un d'ells, orientat d'oest a est, parteix d'un dels accessos al poblat i s'obre a un segon carrer que discorre, en direcció nord-sud, seguint el límit de la primera de les terrasses naturals (la més baixa) amb la segona.

Sembla que aquesta mateixa estructura urbanística es podria repetir a la part est del poblat on, a l'espera d'ampliar la zona excavada vers on hauria d'aparèixer un nou carrer, es reproduïx el model de cases adossades al mur perimetral.

És una incògnita la disposició que haurien tingut les construccions a la part central de l'assentament (que correspon a les dues terrasses naturals més elevades). Ara per ara, els sondeigs realitzats

el llogaret. Després d'accedir al recinte per un accés situat a ponent, un carrer pavimentat amb terra i delimitat per façanes de cases a banda i banda, menava, en suau pendent, vers l'interior de l'assentament. No feia més de dotze metres de llarg per tres d'ample i donava a un segon carrer, perpendicular a aquest, igual d'ample però més llarg i sense pavimentar (aquí s'aprofitava directament el terreny natural, que havia estat rebaixat fins a aconseguir un nivell de circulació pla). En l'extrem sud d'aquest carrer, adossat a la façana d'una de les cases, hi havia un forn de pa.

Pel que fa a les cases, els murs tenien un sòcol de pedra que aïllava de la humitat la seva part superior, feta amb tapial i tovots. Els sostres eren fets de fusta i altres matèries vegetals i el paviment de les cases era el propi terreny natural, regularitzat amb terra en els punts on aquest davallava massa. Sobre aquest sòl es

confirmen la presència de restes constructives a la segona terrassa i permeten afirmar que la tercera també hauria estat ocupada. Ara bé, tota aquesta zona del jaciment, així com els extrems nord i sud de la primera terrassa, s'ha vist molt afectada pels processos erosius.

El jaciment del Serrat dels Tres Hereus no és l'únic poblat ibero-romà al Berguedà. En coneixem d'altres a través de prospeccions. Ha estat, però, el treball d'excavació continuat i sistemàtic el que ha permès tenir una visió de conjunt de la seva estructura, alhora que s'obtenien dades sobre la seva seqüència cronològica i es coneixien detalls dels aspectes més quotidians de la vida dels seus antics habitants.

La seqüència cronològica del jaciment

L'aspecte que devia tenir el poblat a finals del segle I aC ens és fàcilment reconstituïble a través de les estructures arquitectòniques localitzades i les informacions recollides durant l'excavació.

Un mur format per un sòcol de blocs de pedra poc escairats i una elevació feta amb tapial tancava

Plànol topogràfic del Serrat dels Tres Hereus i projecció. A la dreta, planta general del jaciment arqueològic del Serrat dels Tres Hereus.

Vista general de l'excavació de la part sud-oest del jaciment, durant la campanya d'excavació d'agost de 2002. Treballs de neteja dels nivells d'abandonament del carrer que connectava amb l'accés oest del poblat.

disposaven les llars de foc, clapes d'argila endurida per efecte del foc que, en el millor dels casos, tenien una preparació de petits còdols o fragments ceràmics.

A finals del segle I aC es produí un abandonament sobtat d'aquest poblat i un gran incendi, amb el que acabà la segona fase d'ocupació del Serrat dels Tres Hereus. I és que les excavacions arqueològiques han posat de manifest l'existència de dues fases més d'ocupació, anterior i posterior, respectivament, a aquesta del segle I aC.

De la més antiga en tenim evidències per sota els nivells d'ocupació de la segona fase. Es tracta de restes disperses de murs, una llar de foc, una sitja i petits forats circulars excavats en el terreny natural (interpretats com a encaixos de pals disposats verticalment). És clar que són restes d'hàbitats més antics, per bé que encara no es pot precisar gaire més sobre l'assentament del que formaven part. Pel que fa a la cronologia, el material ceràmic més antic documentat al jaciment data del segle III aC. La manca de materials d'importació en contextos arqueològics clars, però, no permeten, de moment, relacionar les restes constructives més antigues amb aquesta ceràmica de segle III aC.

La darrera fase d'ocupació del Serrat es produeix entre finals del segle I aC i principis del segle I dC. Les úniques estructures arquitectòniques corresponents a aquest moment es localitzen en la zona de l'accés oest a l'assentament. Precisament es tracta d'una porta d'entrada, situada on ja hauria existit la porta corresponent al poblat de la segona fase, que donava accés a un recinte del que no coneixem cap més característica. En aquest sentit, cal dir que els estrats i estructures corresponents a aquesta fase han desaparegut a la resta del jaciment a causa de l'erosió. Malgrat tot, els nivells excavats en la zona on sí s'han pogut conservar confirmen que es produí un nou incendi, que ha permès la conservació *in situ* de restes de fusta carbonitzada de la porta.

Trobem, doncs, tres fases d'ocupació del Serrat dels Tres Hereus en època antiga. La que

Detall d'un dels nivells d'incendi amb què acaba la segona fase d'ocupació del Serrat. Sobre el sòl d'una de les habitacions apareixen, *in situ*, la pedra jussana d'un molí manual rotatori i una olla de ceràmica disposada de costat.

Ordis (*Hordeum vulgare*) carbonitzats recuperats en un dels estrats del jaciment del Serrat dels Tres Hereus. Corresponen al nivell d'ús d'una de les cases de la segona fase d'ocupació del poblat.

LABORATORI FOTOGRÀFIC DEL MUSEU D'ARQUEOLOGIA DE CATALUNYA-BARCELONA

millor coneixem és la segona, que acabà amb un abandonament sobtat del poblat que avui ens aporta gran quantitat d'informació sobre la vida quotidiana en un assentament iberoromà de finals del segle I aC.

Conèixer la vida al poblat a través de l'arqueologia

L'arqueologia integra un conjunt de disciplines que tenen en comú l'estudi del passat a través de les seves restes materials. De tal manera que és només el treball en equip de diferents especialistes el que permet optimitzar al màxim la recollida de dades durant l'excavació i el seu tractament i estudi posteriors, per obtenir així una més àmplia visió sobre el nostre passat.

La lectura estratigràfica dels diferents nivells de terra que apareixen amb les excavacions i l'estudi dels seus materials ceràmics permeten arribar a conèixer la seqüència cronològica del jaciment i, fins i tot, precisar amb

força detall el moment en què es produïren fets com l'incendi amb què acabà la segona fase d'ocupació del jaciment. La datació dels materials ceràmics (i, com a conseqüència, dels nivells arqueològics on aquests han aparegut) es pot fer gràcies al coneixement que es té de les produccions de vaixel·la de taula romana i de les àmfores. Així, per exemple, la presència de les darreres produccions de vaixel·les de vernís negre romà, juntament amb determinats tipus d'àmfora, és el que permet datar l'incendi de finals del segle I aC entre els anys 30 i 10 aC.

L'abandonament sobtat amb què s'associa aquest incendi ens permet trobar, després de dos mil anys, els objectes que formaven part de la vida quotidiana del poblat molt propers a la seva posició original. Coordinant la seva situació en el plànol general del jaciment abans de ser extrets es pot estudiar com s'associen uns objectes amb els altres i arribar a una interpretació funcional dels diferents espais del poblat (zones

per a la manufactura de teixits, espais per a l'emmagatzematge d'aliments,...).

En arqueologia, un dels efectes dels incendis antics és que permeten que les restes vegetals, que d'altra manera haurien desaparegut, es conservin carbonitzades. El Serrat dels Tres Hereus és especialment interessant en aquest sentit, doncs dues de les seves fases d'ocupació acaben amb incendis. Dues disciplines s'encarreguen de l'estudi de les restes carbonitzades antigues: la carpològia i l'antracologia (3).

La carpològia estudia les restes de llavors i fruits. Aquestes restes es recuperen dels estrats processant els sediments amb el sistema de rentat per flotació amb columna de garbells (4). Fins ara, s'ha pogut constatar que els antics pobladors del Serrat explotaven sis espècies de cereals (blat, ordi, espelta bessona, mill, civada i sègol), sis de llegums (guixes, guixons, pèsols, fabons, veces i lleties) i dues de fruits (olives i raïm).

L'antracologia estudia les restes de fustes carbonitzades per comprendre les estratègies d'explotació forestal de les societats antigues. L'anàlisi dels carbons procedents del jaciment del Serrat dels Tres Hereus aporta informació sobre els tipus de fusta utilitzats com a combustible i per a la manufactura d'eines o altres objectes. Fins ara, els estudis han constatat la utilització de fusta de boix, faig, freixe, pi blanc, pi roig i roure per part dels antics habitants del poblat.

Finalment, l'arqueozoologia estudia les restes d'ossos d'animals que apareixen durant l'excavació (5). Malgrat no ser massa abundants en aquest jaciment, les restes animals sí presenten una particularitat: en alguns casos, apareixen en connexió anatómica; el que vol dir que en el moment de quedar soterrades encara es conservaven, total o parcialment, les parts toves de l'esquelet de l'animal (que són les que permeten que els ossos romanguin connectats entre ells, en la seva posició original). És el cas de part de la pota anterior esquerra d'una vaca adulta (*Bos taurus*) trobada en el nivell d'incendi del carrer que partia de l'accés oest del poblat en la segona fase d'ocupació del Serrat.

La conservació de les restes arqueològiques

Excavar i posar al descobert objectes i estructures arquitectòniques suposa alterar les condicions físico-químiques que han permès la conservació d'aquestes restes antigues durant més de dos mil anys. Davant el risc que s'iniciï un procés de degradació que les acabi

Part de la pota anterior esquerra d'una vaca adulta. Va ser localitzada durant l'excavació del nivell de destrucció del carrer que, en la segona fase d'ocupació del Serrat, menava fins la sortida oest del poblat.

SUSANA RUIZ GUISSADO.

destruint, es fa imprescindible la tasca dels tècnics restauradors (6).

Després d'avaluar les patologies que afecten o podrien afectar, en un futur, les restes, s'inicien els treballs de neteja, consolidació i conservació. Aquests tres passos permeten, en primer lloc, conèixer l'aspecte original d'alguns dels objectes i, en darrer terme, i tant pel que fa als objectes mobles com per a les estructures que resten al jaciment, conservar-los per a les futures generacions.

Està prevista una propera intervenció per començar a consolidar les restes arquitectòniques del Serrat dels Tres Hereus. Quant als objectes mobles, fins avui, són els objectes metàl·lics els que han requerit d'un treball més intens per part dels restauradors. Objectes de ferro i bronze, després d'un acurat procés de neteja i consolidació, han de ser conservats en cambres hermètiques en condicions estables de temperatura i humitat i reservats de la llum. Altres materials, com la ceràmica, només són netejats mecànicament i, si s'escau, es consoliden (quan es tracta de recipients trencats, però fàcilment reconstituïbles).

Conclusió

Conèixer el procés que menà les poblacions indígenes preromanes a la integració en el món romà passa avui per l'estudi de jaciments com el del Serrat dels Tres Hereus. Des dels detalls més petits, com pot ser la presència del sègol (un cereal que desconeixien els pobles ibers i que fou introduït a la Península pels romans), fins a l'explicació de com i perquè assentaments aturonats com aquest foren abandonats a partir del segle IdC per donar pas a unes noves formes d'hàbitat i d'explotació del territori, cada nova campanya d'excavació ens aporta una mica més de llum sobre un fenomen històric, la romanització, fins ara poc conegut a la comarca del Berguedà.

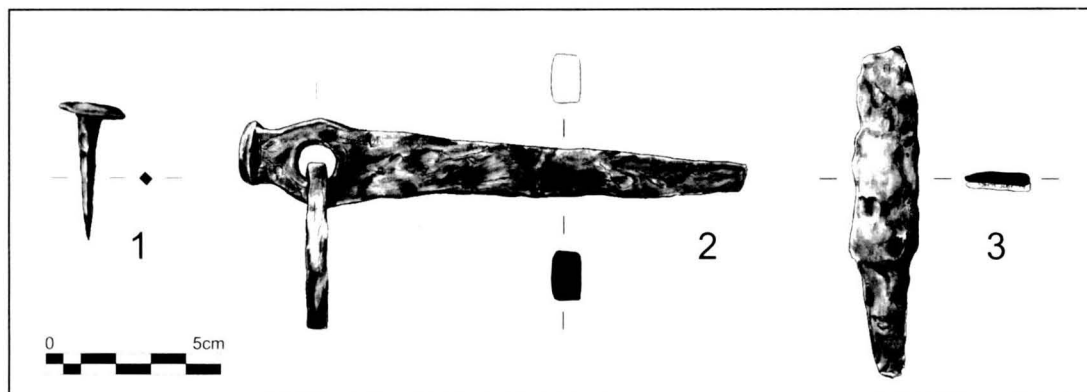
Les possibilitats que avui en dia ofereix l'arqueologia per al coneixement del nostre passat són moltes. És d'esperar que els bons resultats dels treballs de recerca que, des de l'estiu de 1995, es duen a terme al Serrat dels Tres Hereus siguin un estímul per a futures intervencions arqueològiques (7).

Bibliografia

- CANAL, D.: "La recuperació i anàlisi de les restes faunístiques i vegetals al Serrat dels Tres Hereus" a *El Ressò*, 43, 2002, pp.20-22.
- GRAU, M. i RODRIGO, E.: "El jaciment del Serrat dels Tres Hereus (Casserres): un assentament del segle I a.C. al Berguedà" a *Comerç i vies de comunicació (1000 a.C.-700 dC)*. XI Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Institut d'Estudis Ceretans. Puigcerdà, 1998, pp.125-135.
- MARTÍN, J.: "Campanya d'excavació 2001 al Serrat dels Tres Hereus" a *El Ressò*, 40, 2001, p.21.
- MARTÍN, J.: "El Serrat dels Tres Hereus: present, passat i futur" a *El Ressò*, 42, 2002, pp.12-13.
- MARTÍN, J. i PEREIRO, R.: "La restauració de les restes arqueològiques del Serrat dels Tres Hereus" a *El Ressò*, 44, 2002/2003, pp.28-31.
- MARTÍN, J. i RODRIGO, E.: "El jaciment iberoromà del Serrat dels Tres Hereus (Casserres, Berguedà)" a *Dovella*, 67, 2000, pp.41-44.
- MARTÍN, J. i RODRIGO, E.: "Un poblat del segle I a.C al Serrat dels Tres Hereus" a *El Ressò*, 39, 2001, pp.8-9.
- PONS, J.: *Territori i societat romana a Catalunya: dels inicis al Baix Imperi*. Edicions 62, Barcelona, 1994.
- SÁNCHEZ, E.: "La iberització a la conca alta del Llobregat. Estat actual de la recerca", a *Empúries*, 48-50, 1986-1989, pp.282-291.

El dibuix i l'estudi dels objectes de ferro i bronze que es troben durant l'excavació només es pot fer una vegada han estat restaurats i consolidats.

1. Clau de bronze; 2. Punta de ferro amb una argolla; 3. Fulla de ganivet (ferro).

SÁNCHEZ, E.: "Distribució del poblament i control del territori a la conca alta del Llobregat en època ibèrica", a *Fortificacions. La problemàtica de l'Ibèric Ple: (segles IV-III aC.)*. *Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica*. Manresa, 1990, pp. 321-324.

PIQUÉ, R.: "Informe de l'anàlisi de les fustes del Serrat dels Tres Hereus (Casserres, Berguedà)", 2003. Informe inèdit.

VALENZUELA, S.: "Anàlisi arqueozoològica. El Serrat dels Tres Hereus (Casserres, Berguedà)", 2003. Informe inèdit.

(3) Els estudis carpològics al Serrat dels Tres Hereus els realitza l'arqueòleg David Canal Barcala. Les restes antracòlogiques són estudiades per l'arqueòloga Raquel Piqué Huerta.

(4) Amb aquesta tècnica també es recuperen bona part dels carbons que són objecte d'estudi per part dels antracòlegs.

(5) Els estudis arqueozoològics al Serrat dels Tres Hereus els realitza l'arqueòloga Sílvia Valenzuela Lamas.

(6) La restauració d'objectes mobles procedents del jaciment del Serrat dels Tres Hereus ha estat pos-

sible gràcies al treball del Laboratori de Restauració del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, del Servei de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya, de l'Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya i de la tècnica restauradora Rosa Pereiro Camí.

(7) Els treballs arqueològics al Serrat dels Tres Hereus han estat dirigits successivament, des de l'any 1995, pels arqueòlegs Jordi Guàrdia i Felip (Arqueociència S.C.P. (1995)), Martí Grau i Segú i Esther Rodrigo Requena (Arque-

ociència S.C.P. (1996 i 1997)), Martí Grau i Segú i Esther Rodrigo Requena (UAB (1998)), Esther Rodrigo Requena i Jairo Martín García (UAB (1999 i 2000)), Jairo Martín García (UAB (2001, 2002 i 2003)) i Jordi Principal Ponce (ICAC i Societat d'Arqueologia del Berguedà (2003)).

Jairo Martín García,
Arqueòleg

Notes

(1) També es té constància de la presència de restes arqueològiques al peu del vessant sud del Serrat dels Tres Hereus. Es tracta, essencialment, de troballes ceràmiques superficials que, a manca d'una excavació arqueològica que aportí més dades, encara no permeten precisar detalls sobre les característiques d'aquesta part del jaciment.

(2) A la planta general del jaciment que es presenta en aquest article, els dos carrers fins ara localitzats són marcats amb una trama grisa.

